

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії

УДК 94:27(477.82)"1319"

DOI: 10.33402/ukr.2020-33-3-12

Ілля ПАРШИН

кандидат історичних наук

доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики

Львівського національного університету ім. І. Франка

науковий співробітник відділу історії середніх віків

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0554-1335>

e-mail: iparshyn@yahoo.com

МАЛОВІДОМА ЗГАДКА ПРО ГРАМОТУ ЛУЦЬКОГО ЄПИСКОПА ВІД 1319 РОКУ

Розглянуто згадку про грамоту Луцького єпископа до польського короля від 1319 р., вписану в інвентар польських монарших грамот 1681 р. Зазначено, що з руської спадщини про подібний документ нічого не відомо. Констатовано, що зауваження про Луцьк як про частину Польського королівства, на перший погляд, відкликається вже до реалій 1681 р., коли укладався реєстр, адже на початку XIV ст. місто належало до Галицько-Волинської держави Романовичів.

На підставі аналізу тогочасних політичних подій вказано, що об'єктивних причин для створення цього документа, наскільки вдалося встановити, не існує, адже князі Андрій та Лев Юрійовичі перебували в союзних відносинах із польськими володарями, які до того ж не володіли королівськими регаліями. Зазначено, що не збереглося свідчень і про релігійні контакти руського вищого клиру із західним духовенством, наприклад, серед документів Папської курії згадане існування католицької громади у Володимирі, де німці селилися ще з XIII ст. Вказано, що на початку XIV ст. Луцьк був одним із центрів православної Галицької митрополії, місцевий клир не потребував підтверджень на свої володіння від краківських П'ястів чи будь-яких інших західнохристиянських єрархів. До того ж констатовано, що розташування згадки про луцьку грамоту поряд із невідомими текстами надань князя Лева Даниловича додатково підважують думку про історичність цієї пам'ятки.

Водночас зазначено, що текст грамоти подібний до листа луцького владика Йоана, написаний у 1398 р. й адресований королю Владиславу Ягайлу, зокрема йдеться про обіцянку виплатити 200 гривень, за що правитель повинен був підтримати його кандидатуру на посаду Галицького митрополита. Вказано, що зважаючи на стан джерельної бази першої половини XIV ст., цей висновок, безперечно, не остаточний, проте, ймовірно, грамота 1319 р. – фантом, який з'явився внаслідок невдалого опрацювання польського архіву в XVII ст.

Ключові слова: Луцьк, єпископ, Галицька митрополія, Галицько-Волинська держава, Польське королівство.

Історія Галицько-Волинської держави першої половини XIV ст. – малознаний період українського минулого. Місцева літописна традиція урвалася 1292 р. В інших руських текстах вміщено лише епізодичні згадки про ці землі. Тому додаткову інформацію можна почерпнути під час дослідження латиномовних пам'яток, вивчення яких, отже, набуває головного значення. На підставі коротких повідомлень європейських хронік та анналів відновленню підлягають лише окремі події насамперед політичної історії, тоді як складні проблеми релігійного життя науковці часто й досі аналізують із позицій, на перший погляд, невідмінного протистояння православного та католицького впливів у регіоні. Хоча в останніх публікаціях подібні тенденції і стереотипні оцінки поступово переглядають. Цей процес тривкий та потребує постійного поповнення новими джерелами.

Мета розвідки – розгляд збережених відомостей про грамоту Луцького єпископа, адресовану не названому на ім'я польському королю начебто в 1319 р., та визначення її історичності.

Хронологічно існування цього документа припадає на часи правління князів Андрія та Лева Юрійовичів (обидва † до 21.05.1323) – останніх володарів з династії галицько-волинських Романовичів. Незважаючи на брак свідчень, історики вивчали проблеми династичних зв'язків, дипломатичних, економічних та церковних відносин. Зокрема, важливі результати досліджень Михайла Грушевського, опубліковані в 3-тій томі ґрунтовної праці «Історія України-Руси»¹. Він проаналізував чимало актових і наративних матеріалів, розібрав складні проблеми історії об'єднаних зусиллями князя Романа Мстиславовича Волинського та Галицького князівств, визначив віхи політики Романовичів упродовж XIII–XIV ст., детально розглянув взаємозв'язки між русами та монголами, русами й тогочасними європейськими державами. Водночас М. Грушевський упровадив до наукового вжитку матеріали латиномовних і німецькомовних хронікальних пам'яток.

Чимало нового до виявлення генеалогічних зв'язків династії Романовичів з іншими правлячими родами вніс Леонтій Войтович, який охарактеризував також основні віхи зовнішньої політики місцевих володарів. Він аргументовано довів продовження державницьких традицій у Галицькій та Волинській землях у другій половині XIV ст. і вважав литовського князя Дмитра-Любарта Гедиміновича законним спадкоємцем Романовичів². Іван Паславський висвітлив важливі релігійні та дипломатичні орієнтири Романовичів, зокрема обґрунтував місце їхніх володінь у трикутнику Рим–Константинополь–Золота Орда³. Перу Ігоря Сkochилися належать детальні нариси релігійного життя давньоукраїнських часів. Наприклад, він проаналізував поширення впливу галицько-волинських правителів на сусідні землі⁴. Ярослав Книш вивчав період правління князя Лева Даниловича (бл. 1225–бл. 1301)

¹ Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11-ти т., 12-ти кн. / редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1993. Т. 3: До року 1340. 592 с.

² Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди. Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2011. С. 342–346.

³ Паславський І. В. Заснування Галицької митрополії 1303 року: причини та наслідки. *Доба Короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 29–30 листопада 2007 р.)*. Львів: [б. в.], 2008. С. 203–227.

⁴ Сkochилася І. Я. Галицька митрополія XIV – першої половини XV ст. *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2011. Вип. 4. С. 246–279.

та його наступників⁵. Ілля Паршин дослідив звістки європейських хронік й анналів XIII–XV ст. про Галицько-Волинську державу⁶.

Взаємовідносини П'ястів і Романовичів студіювали польські науковці⁷, звертаючи увагу на втрату руськими правителями Підляшшя, польське опанування Галицької землі впродовж 1340-х років, а також наступну польсько-угорсько-литовську боротьбу за ці території. Серед немалої кількості праць, безпосередньо присвячених зазначеній проблематиці, варто виокремити роботи фахівця з історії Церкви Владислава Абрагама (Władysław Abraham), який простежив контакти правителів Галицько-Волинської держави та їхніх спадкоємців із Римським Апостольським престолом⁸. Скрупульозно польсько-руські зв'язки розглянув Броніслав Влодарський (Bronisław Włodarski), який зробив низку оригінальних висновків із дискусійних питань зовнішньої політики тогочасних володарів⁹.

Як уже зазначено, джерел для вивчення галицько-волинської історії XIV ст. збереглося небагато. Дослідження Олега Купчинського – найповніше виданням актів і документів Галицько-Волинського князівства¹⁰. Історик прокоментував понад 200 джерельних матеріалів (серед них – латиномовні грамоти XIV ст.), визначив їх автентичність, походження і значимість.

Щоби здобути певні додаткові свідчення, дослідники зверталися до записів авторів ранньомодерного часу. Серед останніх великою повагою справедливо користуються роботи поляків Мартіна Кромера (Marcin Kromer) (1512–1589) і Мацея Стрийковського (Maciej Strykowski) (1547–1582)¹¹. Незважаючи на чималу кількість помилкових нотаток, вони зберегли деякі подробиці середньовічного минулого Русі.

Уціліли також інвентарні описи польських королівських грамот¹², які укладалися уже від XVI ст. Наприклад, Мартін Кромер на замовлення монарха Сигізмунда Августа (Zygmunt II August) (1520–1572) у Кракові написав одну з перших узагальнювальних робіт такого плану – «Publica regni polonici litterarum inventarium et breviarium, anno Domini MDLI» («Публічний королівства Польського листів та

⁵ Книш Я. Б. Невідомий київський князь першої чверті XIV ст. *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2012. Вип. 6. С. 261–268.

⁶ Паршин І. Л. Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські наративні джерела XIII–XV століть. Львів, 2018. 348 с.

⁷ Детальніше див.: Нагірний В. М. Проблеми історії Галицько-Волинських земель X–XIV століть у висвітленні польської історіографії міжвоєнного періоду (1919–1939). *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2010. Вип. 3. С. 331–362.

⁸ Abraham W. Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1904. Т. 1. 418 с.

⁹ Włodarski B. Polska i Rus 1194–1340. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966. 326 s.

¹⁰ Купчинський О. А. Акти та документи Галицько-волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів: Вид-во НТШ, 2004. 1283 с.

¹¹ Див.: Cromer M. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Basileae: I. Oporium, 1555. 710 p.; Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси / відп. ред. О. Купчинський. Львів: Вид-во НТШ, 2011. 1075 с.

¹² У статті проаналізовано відомості з опису 1681 р. зі вступом та зауваженнями польського історика, філолога і перекладача Еразма Едварда Рикачевського (Erazm Rykaczewski): *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scripturarum et monumentorum quaecunquae in Archivo Regni in arce Cracoviensi continentur* / ed. E. Rykaczewski. Berolini et Posnaniae, 1861. 483 p. + XV.

бreviарій інвентар року Божого 1551»). У вступі він зазначив: «Я коротко зібрав зміст кожного документа, щоби ви одним поглядом могли осягнути права підвладних вашому скіпетру народів, ознайомитись з межами вашого королівства, які землі до нього прийшли, які землі з нього випали, зрозуміти цілі та наміри сусідніх володарів, дізнатися, чи предки ваші підтримували з ними мир або ж жили у війні, які угоди вони з ними уклали...»¹³. Перелік грамот, наскільки відомо, досі не опубліковано. Рукопис перебував у Польській бібліотеці князів Чарторийських у Парижі, ознайомитися з його вмістом не вдалося.

Водночас подібні перегляди королівського архіву відбувалися упродовж наступного століття. До прикладу, добре відомий список грамот від 1681 р., сформований за наказом Яна III Собеського (Jan III Sobieski) (1629–1696), уцілів у кількох кодексах. Оригінал зберігся в Апостольській бібліотеці Ватикану. Відомо про кілька неповних скорочених манускриптів-копій, не позбавлених неточностей та упущень¹⁴. Надрукований варіант цього зведення середньовічних актів вміщує деякі князівські руські грамоти, що зберігалися начебто серед монарших паперів XVII ст., зокрема звістка про грамоту Луцького єпископа від 1319 р.

У цій збірці реєстр документів Руського воєводства охоплює 1265–1553 рр. (окремо занотовані також акти, дотичні до минулого Белзького та Подільського воєводств). Найдавніші з них пов'язані з часами Галицько-Волинської держави. Зокрема, початкова частина виглядає так: «Leo dux Russiae servitori suo Siemkoni Tatarzynowicz in bonis Samboriensibus donat certas sortes seu Drożyszczą dąbrowa dietas. Datum in antiqua Sambor, anno 1265.

Leo dux Russiae donat servitoribus suis Siemkoni Tatarzynowicz quatuor curias in bonis Sambericensibus sitas. In Sambor, anno 1265.

Leo dux Russiae servitoribus suis donat Latinow, in Praemisliensi districtu.

Episcopus Luceoriensis ritus graeci regni Poloniae promittit regi Poloniae pro metropoli Haliciensi ducentas marcas se soluturum. Anno 1319»¹⁵.

(«Лев, князь Русі, служникові своєму Семкові Татариничу у володіннях Самбірських дав Дрожища діврова (?). Датовано у старому Самборі, року 1265.

Лев, князь Русі, дав служникові своєму Семкові Татариничу четверту частину у володіння Самбірських. У Самборі, року 1265.

Лев, князь Русі, служникам своїм дав Латінов (?) у Перемишльських володіннях).

Отже, маємо вказівку на те, що за часів короля Яна III, напевно, в архіві зберігався лист 1319 р. від луцького церковнослужителя. На думку О. Купчинського, поняття «згадка» як певний «дипломатичний вид» засвідчує існування неповного й почасти неоднозначного щодо вираження змісту акта чи будь-якого іншого документа. Зазвичай «згадка» – лише відображення повного тексту. Її смислове навантаження, по-перше, повністю ніколи не доступне дослідникові; по-друге, об'єктивно не підлягає однозначним трактуванню та оцінці, бо прямі реалії для її читання значно обмежені. Тому чимало таких нотаток за сутністю й природою можуть виконувати лише допоміжну роль для підтвердження чи заперечення

¹³ Цит. за: Ibid. P. V.

¹⁴ Ibid. P. VI.

¹⁵ Ibid. P. 249.

існування документів і явищ, що стосуються їхнього змісту. Історик вважає, що про «згадки» ми знаємо тільки те, що вони є та репрезентують втрачені або підтверджують наявність раніше доступних, а нині зниклих актів¹⁶. Зокрема, процитований вище зміст грамоти князя Лева Даниловича слугі Сенькові Татариновичу на дворище Діброва на Самбірщині (документ нібито виданий у Самборі 1265 р.), надання слугам маєтності Латинів у Перемишльському повіті та «якийсь документ для Луцької єпископії 1319 р.», признає О. Купчинський, належать до тих самих «згадок», написаних від імені князів-експонентів і відомих тільки з архівних інвентарів та літератури, але не з оригіналів¹⁷.

Водночас невідомий писар XVII ст. коротко повторив грамоту, з чого можна зрозуміти деякі подробиці. У перекладі витяг виглядатиме так: «Єпископ луцький віри грецької королівства Польського дає (обіцяє дати?) королю Польщі за митрополію Галицьку двісті марок (гривень?) виплати. Року 1319». Латинське «promittit» можна перекладати двоюко: воно засвідчує або дію, яка вже відбулася, або лише намір її здійснити.

З руської спадщини про подібний документ нічого не відомо. Зауваження про Луцьк як про частину Польського королівства, на перший погляд, відкликається вже до реалій 1681 р., коли укладався реєстр, адже на початку XIV ст. місто належало до Галицько-Волинської держави Романовичів. Період цей, за висловом М. Грушевського, був «кіммерійською п'тьмою»¹⁸ західноукраїнської історії. Наприклад, до сьогодні точаться дискусії, коли саме князі Андрій та Лев стали самостійними володарями. Польські історики запропонували версію, згідно з якою після смерті короля Русі Юрія Львовича (1252/57–1308) на певний час опікуном синів останнього став Владислав Локеток (Władysław Łokietek) (1260/61–1333, король від 1320 р.)¹⁹. Теорія, щоправда, була непереконливою – українські дослідники справедливо її розкритикували²⁰. Проте початки правління останніх Романовичів досі вивчені фрагментарно²¹. Імовірно, обидва володарі на момент смерті їхнього батька вже були повнолітніми і не потребували опіки регента.

Князь Андрій, як старший син, ще за життя діда отримав уділ у галицькій частині з центром у Ярославі, а після смерті короля Юрія Львовича став сюзереном держави, використовував титул «*Dei gratia dux Ladimiriae et dominus Russiae*» («Божою милістю князь Володимирії та володар Русі»), відомий, наприклад, із його грамот 1320 р., виданих купцям Торуня і Кракова²². Молодший брат Лев отримав Східну Волинь із Луцьком і північно-східними землями, правителі яких були васалами галицько-волинських князів. Він уклав союз із київським князем Терентієм-Станіславом, а після поразки під Ірпенем 1323 р. закінчив війну компромісною

¹⁶ Купчинський О. А. Акти та документи... С. 747.

¹⁷ Там само. С. 745–746.

¹⁸ Грушевський М. С. Історія України-Руси. С. 108.

¹⁹ Abraham W. Powstanie... S. 173–174; Włodarski B. Polska i Rus... S. 238.

²⁰ Грушевський М. С. Історія України-Руси. С. 114–115.

²¹ Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. 2-ге вид. Львів, 1999. С. 141; Исаевич Я. Д. Галицко-волинское княжество в конце XIII – начале XIV в. *Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования, 1987 г.* Москва: Наука, 1989. С. 73; Паршин І. Дипломатія Галицько-Волинської держави... С. 78–79.

²² Купчинський О. А. Акти та документи... С. 152–161.

угодою з литовським володарем Гедиміном (Gediminas)²³. Незважаючи на дискусію щодо такого, на перший погляд, нерівноцінного розподілу, останні дослідження показали, що ще за часів правління Лева Даниловича в орбіті впливу королівства Русі могли перебувати частина Чернігівської землі і, мабуть, Київ. Вірогідно, що ці межі актуальні також для початку XIV ст.²⁴. Отже, володіння князя Лева Юрійовича були не меншими, ніж його брата Андрія.

Значення Луцька зростало. Безсумнівно, місто було одним із провідних релігійних центрів держави Романовичів. Грамотою від 1303 р. візантійський імператор Андроник II Палеолог (Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος) (1282–1328) та Константинопольський патріарх Атанасій I (Αθανάσιος Α΄) (1303–1311) утворили окрему митрополію в Галичі, виокремивши її з давньої церковної Київської єдиної «організації». Новий релігійний центр склався з шести єпархій, що територіально належали до володінь Романовичів: Галицької, яку піднесли до рангу архієпархії, Володимирської, Перемишльської, Луцької, Турівської і Холмської²⁵. Патріарх Філотей (Φιλόθεος) (1300–1379) у грамоті від 9 травня 1371 р. благословляв відновлення митрополії і обґрунтував своє рішення тим, що Алексій (Алексій) (†1378), який резидував у Москві, залишив Галич, Перемишль, Володимир і Холм без належної пастирської опіки. Луцька й Турівська єпархії не вказані, бо тоді перебували під політичним контролем Великого князівства Литовського²⁶. З цього погляду, в 1319 р. у Луцьку, який тоді ще був частиною Галицької митрополії, могли написати грамоту. Однак мотиви її появи незрозумілі.

Політичну доцільність існування такого документа з'ясувати складно. Можна припустити, що між Владиславом Локетком та останніми Романовичами існувала певна конфронтація, внаслідок якої князь Лев Юрійович міг потрапити в полон. Його визволення тоді б обговорював єпископ його столичного міста, і сума в 200 марок виглядала як достойний викуп. На жаль, джерела не дають підстав для утвердження такої версії.

Польський володар активно формував коаліцію для боротьби із впливами Тевтонського ордену, що зростав у Прибалтиці. Її частиною була угода, остаточно укладена з данським королем Еріком VI (Erik VI Menved) (1274–1319) 27 червня 1315 р. Наприкінці документа Владислав Локеток серед інших своїх союзників вказав і племінників – руських князів²⁷. Реалізація трактату на практиці виявилася не надто успішною і звелася, мабуть, до походу на Бранденбург у 1316 р., про що збереглися короткі повідомлення в польських анналах²⁸. Згаданими в домовленостях руськими володарями могли бути тільки князі Андрій та Лев Юрійовичі, які й

²³ Войтович Л. В. Галицько-Волинські етюди. С. 344–345.

²⁴ Книш Я. Б. Невідомий київський князь... С. 261–268.

²⁵ Gelzer H. Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen. *Zeitschrift für Kirchengeschichte*. Stuttgart, 1892. Bd. 13. S. 253; Паславський І. Заснування Галицької митрополії... С. 204; Скочиляс І. Я. Галицька митрополія... С. 256–257; Паршин І. Дипломатія Галицько-Волинської держави... С. 72.

²⁶ Скочиляс І. Я. Галицька митрополія... С. 269–271.

²⁷ Codex diplomaticus Majoris Poloniae / ed. I. Zakrzewski. Poznaniae: Drukiem J. I. Kraszewskiego, 1878. T. 2. № 976.

²⁸ Włodarski B. Polska i Rus... S. 243.

справді доводилися племінниками польському правителю²⁹. Також зберігся лист до папи Йоана XXII (1244–1334), у якому вроцлавський князь Генріх VI Добрий (Henryk VI Dobry) (1294–1335) просив дозволу на шлюб своєї доньки Єлизавети (бл. 1311–1328) та оleshницького князя Конрада (Konrad) (1292/98–1366). Серед причин, які підштовхнули до укладання династичного альянсу між близькими кровноспорідненими родичами, названа сила об'єднаного війська, з допомогою котрого володарям буде простіше відбивати напади русів і литовців³⁰. Зважаючи на те, що Владислав Локеток мав конфлікт із Генріхом VI Добрим, до походів могли бути залучені контингенти Романовичів. Це вказує на те, що зовнішньополітичні контакти князів Юрійовичів та Владислава Локетка залишалися союзними. З цієї причини говорити про участь Луцького єпископа у примиренні сторін у 1319 р. не доводиться.

Новіша традиція також не зафіксувала жодного протиборства. М. Стрийковський розповів про похід литовського війська на луцького князя Лева і його спільника київського володаря Станіслава, але «польський слід» у цьому епізоді відсутній³¹. М. Кромер, який працював над укладанням реєстру польських королівських документів у XVI ст., також не використав грамоти 1319 р.³². Обидва автори, якби існувала хоч найменша можливість прославити Польську корону, неодмінно би цим скористалися. Це підважує можливість існування луцького документа.

Водночас, якщо йдеться про фальсифікат, то з якою метою його створено? Зазвичай підробки використовували для підтвердження привілеїв і майнових прав. Наприклад, львівську церкву Святого Миколая з околицями згадано у грамоті князя Лева Даниловича, виданій нібито 8 жовтня 1292 р. Хоча текст не автентичний, про що свідчать загальні спостереження щодо її походження та критика тексту, польські монархи упродовж XV–XVIII ст. шість разів підтверджували документ, чим гарантували його юридичну силу³³. Аналізована нотатка про луцьку грамоту 1319 р. не містить подробиць – причини, з яких її уклали, залишилися поза увагою переписувача. Однак із наявної легенди помітно, що в ній не йдеться про дарування земель чи будь-яку іншу угоду, що потребувала доведення.

Згадка ж про 200 марок (або гривень) наштовхує на думку про операцію купівлі-продажу, і напевно, відбулася вона не на початку XIV ст. Зокрема, коли Галицька митрополія у 1391 р. залишилася без керівника, свого кандидата запропонував польський король Владислав Ягайло (Władysław Jagiełło) (1362–1434). Ставлеником його був луцький владика Йоан Сава (або Баба), який попри майже десятилітнє домагання так і не одержав царгородського благословення. Незважаючи на це, принаймні три роки саме Луцький єпископ де-факто був адміністратором

²⁹ Грушевський М. С. Історія України-Руси. С. 522–523; Войтович Л. В. Галицько-Волинські етюди. С. 343.

³⁰ Codex diplomaticus Silesiae / hrsg. W. Wattenbach. Breslau: J. Max & Komp. Verlag, 1862. Т. 5. Р. 209–210; Паршин І. Л. Останні з Романовичів: князі Андрій та Лев у західних джерелах. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»*. Львів, 2018. Кн. 3. С. 214.

³¹ Стрийковський М. Літопис польський... С. 447–450.

³² Луцьк у творі ранньомодерного автора згаданий у контексті інших подій. Див.: Cromer M. De origine... Р. 86, 325, 455, 486.

³³ Огляд історіографії та ґрунтовну критику див.: Купчинський О. А. Акти та документи... С. 533–559.

Галицької митрополії. 1398 р. Йоан повторив спробу і за королівську підтримку ладний був заплатити Владиславові Ягайлу 200 гривень сріблом і 30 коней³⁴. Пропоновані суми збігаються. До того ж у другій половині XIV ст. впливи католицького духовенства значно посилюються, тому додаток про Луцького єпископа «віри грецької» стає актуальним. Йоан «promittit», тобто обіцяв заплатити «за митрополію Галицьку» і, у принципі, був цілком щирий у своїй пропозиції. Тому, якщо порівняти цю інформацію з досліджуваним записом за начебто 1319 р., можна припустити, що писар XVII ст. не уважно поставився до виконання своїх обов'язків, чим породив хибний запис про документ княжих часів. Напевно, ідеться про події 1390-х років, коли розгорнулася боротьба за митрополію і Луцький єпископ став активним її учасником.

Отже, у реєстрі польських монарших грамот (1681), віднайдено вказівку на документ, начебто складений Луцьким єпископом у 1319 р. й адресований королеві. З інших джерел цей лист невідомий. На початку XIV ст., наскільки вдалося встановити, не існувало політичних або будь-яких інших причин для його написання. Водночас встановлено, що під час боротьби за пост Галицького митрополита наприкінці того ж століття Луцький єпископ Йоан справді письмово звертався до Владислава Ягайла, й обставини, які він зазначив у грамоті, відповідають у цілому «документу 1319 р.». Остаточо не заперечуючи ймовірність існування останнього, можна припустити, що при інвентаризації архіву в XVII ст. писар припустився помилки і сконструював фантом, якого не існувало. Подальше вивчення галицько-волинських пам'яток княжої доби дозволить у майбутньому детальніше висвітлити цю проблему.

REFERENCES

1. Abraham, W. (1904). *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi* (Vol. 1). Kraków [in Polish].
2. Cromer, M. (1555). *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Basileae [in Latin].
3. Gelzer, H. (1892). Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen. *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 13, 246–281 [in German].
4. Hrushevskiy, M. S. (1993). *Istoriia Ukrainy-Rusy: V 11 t., 12 kn.* (Vol. 3). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Isaievich, Ya. D. (1989). Halitsko-volynskoie kniazhestvo v kontse XIII – nachale XIV v. *Drevneishyie gosudarstva na territorii SSSR. Materialy i issledovaniia*, 1987 g. Moscow: Nauka [in Russian].
6. Knysh, Ya. B. (2012). Nevidomyi kyivskiy kniaz pershoi chverti XIV st. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 6, 261–268 [in Ukrainian].
7. Krypiakevych, I. P. (1999). *Halysko-Volynske kniazivstvo* (2nd ed.). Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].

³⁴ Див.: Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою Комиссіею. Санкт-Петербургъ, 1846. Т. I. С. 27; Скочиляс І. Я. Галицька митрополія... С. 272–273.

8. Kupchynskiy, O. A. (2004). *Akty ta dokumenty Halytsko-Volynskoho kniazivstva XIII – pershoi polovyny XIV stolit. Doslidzhennia. Teksty*. Lviv: Vydavnytstvo NTSH [in Ukrainian].
9. Nahirnyi, V. M. (2010). Problemy istorii Halytsko-Volynskykh zemel X–XIV stolit u vysvitleni polskoï istoriohrafii mizhvoiennoho periodu (1919–1939). *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 3, 331–362 [in Ukrainian].
10. Parshyn, I. L. (2018). *Dyplomatiia Halytsko-Volynskoi derzhavy: yevropeiski naratyvnyi dzherela XIII–XV stolit*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
11. Parshyn, I. L. (2018). Ostanni z Romanovychiv: kniazi Andrii ta Lev u zakhidnykh dzherelakh. *Fortetsia: zbirnyk zapovidnyka «Tustan»*, 3, 208–219 [in Ukrainian].
12. Paslavskiy, I. V. (2008). Zasnuvannia Halytskoi mytropolii 1303 roku: prychny ta naslidky. In *Doba Korolia Danyla v nauksi, mystetstvi, literaturi* (pp. 203–227). Lviv [in Ukrainian].
13. Rykaczewski, E. (Ed.). (1861). *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scripturarum et monumentorum quaecunquae in Archivo Regni in arce Cracoviensi continentur*. Berolini et Posnaniae [in Latin].
14. Skochylas, I. Ya. (2011). Halytska mytropoliia XIV – pershoi polovyny XV st. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 4, 246–279 [in Ukrainian].
15. Strykovskiy, M. (2011). *Litopys polskiy, lytovskiy, zh mudskiy i vsiiei Rusy* (O. Kupchynskiy, Ed.). Lviv: Vydavnytstvo NTSH [in Ukrainian].
16. Voitovych, L. V. (2011). *Kniaz Lev Yuriiovych: sprob a portreta*. Bila Tserkva: Vyd. O. Pshonkivskiy [in Ukrainian].
17. Wattenbach, W. (Ed.). (1862). *Codex diplomaticus Silesiae* (Vol. 5). Wrocław: J. Max & Komp. Verlag [in Latin].
18. Włodarski, B. (1966). *Polska i Rus 1194–1340*. Warsaw [in Polish].
19. Zakrzewski, I. (Ed.). (1878). *Codex diplomaticus Majoris Poloniae* (Vol. 2). Poznań: Drukiem J. I. Kraszewskiego [in Latin].

Illia PARSHYN

PhD, Associate Professor at the

Department of History of the Middle Ages and Byzantine Studies

Ivan Franko National University of Lviv

Researcher at the Department of Medieval Studies

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies

National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0554-1335>

e-mail: iparshyn@yahoo.com

A LITTLEKNOWN MENTION ABOUT A DOCUMENT OF LUTSK BISHOP OF 1319

The article considers the mention of the letter of the bishop of Lutsk to the Polish king from 1319, inscribed in the inventory of Polish royal charters in 1681. Nothing is known about such a document from the Kyivan Rus heritage. The remark about Lutsk as a part

of the Kingdom of Poland, at first glance, dates back to 1681, when the register was compiled, because, at the beginning of the 14th century, the city belonged to the Romanovych's Halychyna-Volyn state.

Based on the analysis of political events, it is clear that there are no objective reasons for creating this document. Dukes Andrii and Lev, two sons of king Yurii Lvovych, were in an alliance with the Polish rulers, who did not own the royal regalia. There is no evidence of religious contacts of Lutsk higher clergy with Rome at the beginning of the 14th century. Lutsk was one of the centers of the Metropolis of Halych; the local clergy did not need the approval of their possessions from Piasts. The location of the mention of the analyzed document next to the unknown texts of Duke Lev Danylovych's grants further undermines the idea of the diploma's historicity.

At the same time, the text of the letter is similar to the letter of Lutsk Bishop Ioan, which he wrote in 1398 and addressed to King Wladyslaw Jagiello. In particular, it concerns a promise to pay 200 hryvnias; instead, the king had to support him for the post of Metropolitan of Halych. This conclusion is certainly not final. However, the document of 1319 is probably a phantom that appeared as a result of the unsuccessful processing of the Polish archives in the 17th century.

Keywords: Lutsk, Bishop, Metropolis of Halych, Halychyna-Volyn state, Kingdom of Poland.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2020
33

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 33. 540 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії України, а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують українсько-угорську наукову співпрацю, аналіз мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст. та за діалектними джерелами, а також дослідження проблеми інтеграції науково-технічного прогресу (психолінгвістичний аспект).

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу підручників з української літератури XIX століття в університетській системі, особливостей зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття, а також дослідження поезії – віршів Шевченка та урбаністичних віршів Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича.

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2020. Vol. 33. 540 p.

The collection unites studies in history, linguistics, and literary studies.

Articles of the historical section reveal current problems in Ukraine's history and contain research about famous people and their importance in forming Ukrainian statehood.

Linguistic studies represent Ukrainian-Hungarian scientific cooperation, analysis of linguistic phenomena based on the materials of the 16th-18th centuries and dialect sources, and research on the problem of integration of scientific and technological progress (psycholinguistic aspect).

Research on literary studies focuses on the analysis of textbooks on Ukrainian literature of the 19th century in the university system, the features of the events of World War II in the prose of Russia, the USA, and Hungary of the 20th century, as well as a study of poetry - poems by Shevchenko and urban poems by George Heim and Bohdan Ihor Antonych.

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 9 від 03.12.2020 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., проф. (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Паршин Ілля. Маловідома згадка про грамоту Луцького єпископа від 1319 року	3
Войтович Леонтій. Стільсько: між фактами і вигадками.	13
Пашук Володимир. Греко-католицьке духовенство – важливий соціальний чинник формування товариства «Просвіта»	38
Кондратюк Костянтин, Коцюмбас Ореста. Академічна гімназія у Львові (1849–1914)	50
Руда Оксана. Роль політичної партії «Мізрахі» в розвитку єврейського приватного шкільництва у міжвоєнній Польщі	69
Chotary Jurij. Plona Zginyi, the symbol of freedom and courage	81
Пагіря Олександр. Від співпраці до ворожнечі: протистояння Карпатської Січі та чехословацьких органів безпеки на зламі (1938–1939)	90
Ільницький Василь, Батюк Тарас. Боротьба радянських репресивно-каральних органів проти підрозділів тактичного відтинку 22 «Чорний ліс» (1946–1947)	111
Артимишин Юлія. «Закерзоння» як концепт: лінія–кордон–терен–втрачений регіон?	137
Боднар Галина. «Постійно відчували цензуру і відповідну планку над собою»: Львівський університет імені Івана Франка в 1970-х – середині 1980-х років (структура, викладачі, кадрова політика)	157
Піх Олег. Геополітичні розбіжності як чинник відносин Польщі та Росії (1994–2004)	177
Артимишин Павло. Харківські угоди 2010 року: візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні	194
Krasivskyi Orest, Pidberezhnyk Nadiia. Problems of nation-building processes in Ukraine at the present stage	214
Попко Сергій. Військово-політична співпраця України з НАТО: особливості імплементації програм співробітництва (кінець ХХ – початок ХХІ століття).	222
Матіїв Юлія. Соціальна політика в дискурсі політичних партій на позачергових виборах до Верховної Ради у 2014 році.	234
Воєнна історія	243
Підшибякін Сергій. Іловайська трагедія 2014 року в дискурсі української громадської думки	243

Полтавець Юрій. Особливості навчального процесу в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного на сучасному етапі	260
Постаті	270
Патер Іван. Іван Пулкою – український патріот, політик, державник	270
Сова Андрій. Освітньо-виховна діяльність Івана Боберського в Канаді.	294
Каменцев Денис. Публіцистична діяльність Володимира Сальського	306
Галів Микола, Огар Анна. «Член ОУН» Варвара Степанівна Журбенко: доля репресованої вчительки (за матеріалами архівно- кримінальної справи)	318
Кравець Наталія. Архівно-слідча справа Василя Проходи як історичне джерело	331
Костишин Роман. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в 1920–1960-х роках	342
Романюк Михайло. Життєвий шлях Лицаря Срібного хреста заслуги УПА Івана Червака («Дністрового»).	352

МОВОЗНАВСТВО

Барань Єлизавета, Барань Адальберт. Внесок Іштвана Удварі в реабілітацію наукової спадщини Антонія Годинки	364
Осінчук Юрій. Церковнослов'янські запозичення в лексичній системі української мови XVI–XVII століть	379
Ястремська Тетяна. Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення.	394
Мех Наталія, Мех Олег. Інформаційно-техногенний фактор і людина: психолінгвістичний аспект	411

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Генц Адріана. Історія літератури чи філологічні студії: підручники з української літератури XIX століття в університетській системі	422
Барань Адальберт. Особливості зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття (за романами Василя Гроссмана «Життя і доля», Джеймса Джонса «Віднині і повік», Імре Кертеса «Знедоленість»)	433
Шкраб'юк Петро. У житті й боротьбі – разом (чотири силуетки про незвичайних жінок України)	448
Пастух Тарас. Шляхи рецепції віршів Шевченка	465
Гаврилів Тимофій. Місто в модерністичній поезії. Урбаністичні вірші Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича	480

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

- Мочернюк Наталія.** [Рец.]: «Живий живе гадає!»: творча спадщина і чин Івана Іванця з погляду XXI століття [на кн.]: Іван Іванець (1893–1946). Стрілецькі мемуари, творча спадщина / Упоряд. А. Яців і Р. Яців; вст. сл.: П. Гринчишин; наук. ред. і авт. вст. ст. д.і.н. М. Литвин. Львів, 2019. 476 с.: іл. 494
- Голик Роман.** [Рец.]: Львівська Ставропігія XVIII – початку XX століття: консервативна організація перед викликами модерності [на кн.]: Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Львівський музей історії релігії. Львів: Логос, 2018. 288 с. 499
- Тараніна Богдана.** [Рец. на кн.]: Максим Яременко. Перед викликами уніфікації та дисциплінування: Київська православна митрополія у XVIII столітті. Львів: Вид-во УКУ, 2017. 272 с. (Серія «Київське християнство», т. 4). 503
- Приступа Євген.** [Рец. на]: Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. Львів, 2019. 512 с. 512
- Міщанин Василь.** [Рец. на]: Вегеш М.М., Віднянський С.В. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ: Парлам. вид-во, 2020. 472 с. + Іл., ім. пок. 516
- Голик Роман.** [Рец.]: Освіта для нації: нова праця про міжвоєнну Галичину [на кн.]: Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції: монографія / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с. 526

ЮВІЛЕЇ

- Ресент Олександр.** *Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* . . . 530
- Ястремська Тетяна.** Слово про Вчителя:
до ювілею Павла Юхимовича Гриценка. 533